

Operaatio Vanhan Teorian valtaus

Thompson, John B. THE MEDIA AND MODERNITY.

A Social Theory of the Media.
Padstow: Polity Press.
1995. 314 s.

Mediasta(kaan) ei sitten voi oikein puhua viittamatta tavalla tai toisella moderniteettiin. Hyvää tässä on tietienkin se, että puhe mediasta kiinnittyy tavalla tai toisella laajempiin konteksteihin ja historiaan. Huonoa moderniteettikeskustelussa on taas se, että siinä voidaan puhua melkein mistä tahansa.

John B. Thompsonin Media and Modernity -teos ei nimestään huolimatta uppoa kovin syvälle moderniteettidebatteihin. Kirjassa tosin sivutaan aika kiinnostavasti tradition ja moderniteetin paradoksaalista suhdetta; sitä, kuinka uusi ja vanha näyttävät useimmiten kietoutuvan toisiinsa. Kirjan pääpointti tiivistyy kuitenkin alaotsikossa. Kirjassa on kyse median yhteiskuntateoriasta tai ennemminkin 'Vanhan yhteiskuntateorian' nurkanvaltauksesta.

Thompsonin ideana on vallata yhteiskuntateoriasta paikka medialle ja saada tunnustusta sille, että kommunikaatiomuodoilla on ollut merkitystä modernien yhteiskuntien muotoutumisessa. Argumentinsa tueksi Thompson analysoi aluksi kommunikaatiomedian – kuten hän sitä itse kutsuu – osuutta yhteiskuntien muutoksissa aina keskiajalta nykypäivään. Toiseksi hän kiinnittää erityistä huomiota televisioon ja ns. kvasi-interaktion yhteiskunnallisiin seuruuksiin. Lopuksi Thompson esittää vaateensa julkisuusteorian omistavalle taholle, etupäässä Habermasilta, ja vaatii koko teorian uudelleen keksimistä. Ei mikään vaatimaton urakka edes Cambridge sosiologille.

Yleisesti voi todeta, että Thompsonin teeman rakentelu on kiintoisa. Myös historiallinen analyysi etenee jouhevasti. Sen sijaan nykyhetken tarkastelu sekä yritykset puhdistaa julkisuusteoria po-

liksen ja Habermasin painolasteista jäävät mielestäni astetta kevyemmiksi. Yksi syy tähän on kirjan tietty kaksiraiteisuus. Yhtäällä Thompson lataa uskoa mediaveitoseen tulevaisuuteen, mutta asettaa toisaalla sille myös erilaisia jarruja. Näiden suhde jää kuitenkin lopulta avoimeksi. Kuten moderniteettia käsittelevään kirjaan hyvin sopii, ristiriita aktualisoituu usein tekniikan mahdollisuuksien ja tradition jäähmyyden välille.

Kirjan alkupuolella Thompson on joka tapauksessa iskussa. Johdannossa hän ihmettelee aiheellisesti sitä, kuinka useimmat modernin yhteiskunnan kehitystä tulkitsevat teoriat ovat jättäneet kommunikaation muodot niin vähälle huomiolle. Thompsonin tarkoittamassa mielessä klassisimpia modernisaation teoreetikkoja ovat Marx ja Weber, joiden myötä moderniteetin taustalta on totuttu hakemaan sellaisia 'syviä trendejä' kuin teollistuminen, maallistuminen tai rationalisoituminen. Thompson ei sinänsä tyrmää klassikoita vaan kysyy yksinkertaisesti, miksi kommunikaation muodot – kirjat, sanomalehdistö tai televisio – olisivat välttämättä vain syvien trendien kyytipokia?

Thompsonin mielestä kommunikaatiomuodot voidaan sivuuttaa vain, jos ajatellaan, että media vain välittäisi informaatiota vaikuttamatta lainkaan siihen, millaisia suhteita ihmisten välillä on tai millaisia rakenteita sosiaaliselle toiminnalle muotoutuu. Vastaus tähän on, totta kai, kielteinen.

Median suurin historiallinen vaikutus piilee kirjoittajan mukaan siinä, että se on muuttanut vahvasti suhdettamme aikaan ja paikkaan. Kirjapainotaidon jälkeen etenkin paikan kahleet ovat jatkuvasti löystyneet niin, että nykyisin on vakavassa mielessä melko toivotonta määritellä, edes sitä, mikä on "tässä ja nyt" ja mikä ei. Tästä tilasta on huomattavasti helpompi syyttää tai kiittää mediaa kuin teollistumista tai maallistumista.

Vastaanoton teknologisointi

Thompson pyrkii kirjassaan kuvaamaan historiallisesti niitä laajoja

yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutoksia, joissa medialla on ollut sormensa pelissä. Hän johtaa näkökulmansa kolmesta yhteiskunta- ja kulttuuriteorian traditiosta. Ensinnäkin hän yhtyy Frankfurtin koulun käsitykseen siitä, että media luo kulttuuria; tosin riisuttuna pessimistiseksi tulkitsemastaan kulttuuriteollisuuden käsitteestä. Toiseksi Thompson hyödyntää Innisin pohdintoja kommunikaation ja vallan suhteista. Innisiltä ja McLuhanilta on peräisin myös oletus teknologian keskeisyydestä. Näiden rinnalle – ja ajoittain myös ohi – Thompson nostaa kolmanneksi vastaanoton tarkastelun. Tässä hän sanoo nojaavansa hermeneutiikkaan.

Vastaanoton näkökulma lieeneekin yhteiskuntateoriasta puhuttaessa 'uusin' ja hedelmällisin näkökulma. Tosin Thompsonin käsitys reseptiosta ei ole kovin laivea, mikä itse asiassa antaa aiheen epäillä kolmen tradition keskinäisiä suhteita. Kirjaa lukiessa mieleen hiipii usein ajatus, sulautuuko reseptionäkökulma sitenkin teknologiakehykseen? Thompson nimittäin erittelee sitä, kuinka median eri muodot ovat muuttaneet vastaanoton kontekstia. Sen sijaan vastaanotossa tuotetut merkitykset ja sitä myötä sellaiset ilmiöt kuin valtasuhteet tai ideologia jäävät vähälle huomiolle.

Tietty epäkriittisyys heijastuu erityisesti nykyajan ns. media(li)soitumisen analysissa, jossa uudet interaktion muodot, kuten mediajulkisuuden hallinnasta käytävä kamppailu, näyttäytyvät vastaanottajan näkökulmasta enimmäkseen vapauttavina. Thompson ei kuitenkaan kytkä tätä vapautusta niinkään uutta luovien tulkintarepertuaareihin tai populaariin resistanssiin vaan yksinkertaisesti siihen, että mediassa ihmisille avautuu näköaloja oman elinpiiriinsä ulkopuolelle: esimerkiksi maapallon toiselle puolelle tai poliittikan vallan kammareihin.

Tämä näkökulma hyvin pitkälle teknologisoii vastaanoton, mikä auttamatta rajoittaa käsitystä vastaanotosta. Thompsonin puolustusukseksi voi silti sanoa, että hänen intressinsä on toisaalla kuin kult-

tuuritutkijoilla. Hänhän pyrkii (vain) tuomaan median yhteiskuntateoriaan. Ja tässä tehtävässä on parempi ottaa reseptio edes jotenkin vakavasti. Totta onkin, että juuri vastaanoton näkökulma tekee Thompsonin kirjasta merkityksellisen. Eri asia sitten on, olisiko moniulotteisempi kuva reseptiosta vinyt vielä pidemmälle.

Koska kirjan viesti on suunnattu erityisesti muille kuin viestinnän tutkijoille, etenkin osa kirjasta tuntuu vanhan kertaukselta tai muuten vain puutteelliselta. Jälkimmäisestä käy esimerkiksi juuri rajoittunut käsitys reseptiosta. Edellistä kategoriata taas edustaa sinänsä toimiva kuvaus lehdistön ja porvarillisen julkisuuden yhteydestä, joka ei kuitenkaan tuo juurikaan uutta esimerkiksi Habermasiin.

Porvarillista julkisuutta edeltäneestä ajasta Thompson esittää muutamia mielenkiintoisia tulkintoja. Hän esimerkiksi kyseenalaistaa Andersonin hakusanamagneetiksi muodostuneen kuviteltujen yhteisöjen (imagined communities) käsitteen historiallisen todistusvoiman. Andersonhan väittää, että kapitalismi, painotekniikan kehitys ja puhuttujen kielten eriytyminen johti 1500-luvulla uusien identiteettien syntyyn, joista kansallisuustunne nousi merkittävimmäksi. Thompsonin mukaan Andersonin tulkinta perustuu rasakaaseen vuosisatavirheeseen. Nationalismi syntyi todenteolla vasta 1800- ja 1900-luvuilla. Jos lukevan yleisön syntyminen entelli nationalismia, niin miksi sen puhkeamiseen kului 300 vuotta, Thompson kysyy.

Thompsonin mielestä Andersonin mainitsemat ehdot kansallisuustunteen synnylle ovat välttämättömiä, mutta eivät riittäviä. Thompson on sitä mieltä, että median tuottama muutoksesta tulee yleisemminkin totta vasta sitten kun ihmiset (laajemminkin kuin lukeva yleisö) ottavat sen haltuunsa, kokevat sen osaksi omaa arkielämäänsä. Tällainen murros toteutui Thompsonin mukaan uuden ajan kynnyksellä siksi, että kirjojen kulttuurinen vaikutus ulottui huomattavasti lukevan yleisön ulkopuolelle. Tähän oli syynä se,

että kirjoja luettiin ääneen kaduilla ja kokouksissa myös niille, jotka eivät osanneet lukea. Lukutaidottomuus ei kuitenkaan estänyt uusien ajatusten haltuunottoa (appropriation).

Paikan ja ajan matkustajia

Yksi kirjan läpäisevistä teemoista kuvaa face-to-face interaktion väistymistä välitetyyn kvasi-interaktion (mediated quasi-interaction) tieltä. Väitetyistä kutistumisestaan huolimatta, Thompson väittää, face-to-face interaktio kahlitsee edelleen ajatteluaamme. Siksi on tavallista, että televisioltakin vaaditaan face-to-face -suhteen piirteitä: kommunikaatio-osapuolten fyysistä läsnäoloa (co-presence) ja dialogisuutta.

Välitettyssä kvasi-interaktiossa osapuolet ovat paikallisesti ja usein myös ajallisesti eri konteksteissa. Niiden välillä ei myöskään esiinny dialogisuutta sen enempää konkreettisesti kuin symbolisessa mielessä (näin esimerkiksi lukijan ja tekstin kohtaaminen ei voisi olla dialogista). Kvasi-interaktio on jyrkästi sidottu välneeseen ja tekniikkaan. Kaikki joukkoviestintä sanomalehdestä televisioon on Thompsonille kvasi-interaktiota. Samoin kaikki niiden genret ja ohjelmatyypit elokuvista talk show'hun.

Thompson väittää, että kvasi-interaktiossa tuotannon ja vastaanoton kontekstien ero on sovitamaton. Niinpä tutkimuksessa olisi pohdittava sitä, mitä seurauksia kontekstien sovitamattomuudesta seuraa ja miten noita seurauksia olisi syytä käsitteellistää. Keskustelun pohjaksi hän nostaa kaksi tuttua vastausta. Ensimmäisen mukaan vastaanottajan rooli kaventuu. Hänellä ei ole valtaa päättää, mitä ohjelmaa televisio tuottaa eikä hän voi myöskään antautua dialogiin ohjelman tuottajien kanssa. Toisin sanoen sisältö ja sitä tuottava tekniikka sekä niitä molempia koskevat päätökset (päätös neljännessä TV-kanavasta!) ovat vastaanottajan ulottumattomissa.

Toisaalta mediasoituminen avaa vastaanottajalle maailman,

joka on eksponentiaalisesti laajempi kuin hänen arkinen elinympäristönsä. Tuossa maailmassa hänestä tulee matkustaja ajassa ja paikassa (space-time traveller), jonka liikkeitä ja tulkintoja kommunikaation tuottajat ja valtaapitävät eivät pysty täysin valvomaan tai ennakoimaan.

Thompson näyttäisi painottavan jälkimmäistä kantaa, joka muistuttaa ajatusta "aktiivisesta vastaanottajasta". Hän olettaa, että vastaanottajan kyky reflektoida itseään sekä paikallista ja eipaikallista ympäristöään kasvaa sitä mukaa kun "ei-lokaalinen tieto" lisääntyy. Thompson näyttää myös uskovan, että interaktion irtaantuminen fyysisen läsnäolon rajoista, ei tuota medialukutaitoisille ihmisille ongelmia vaan he osaavat ottaa haltuun kaiken mitä media tuottaa ja mitoittaa sen oman elämänsä kokoiseksi. Tässä suhteessa Thompson eroaa esimerkiksi Deweystä, jonka mukaan interaktion laajeneminen ja monimutkaistuminen johtaa "ihmisen mittaisuuden" katoamiseen. Tässä kiteytyy Deweyn mukaan modernin yhteiskunnan perusongelma, jota ei Thompsonin mielestä siis ole olemassa.

Toisaalla Thompson kuitenkin huomauttaa, että itsensä tuottaminen (self formation) on yhä enemmän riippuvainen instituutioista, joita vastaanottaja ei voi kontrolloida. Toisin sanoen vastaanoton vapaus on sittenkin ideologisesti rajattua, mikä relativisesti myös ajatusta aktiivisesta vastaanottajasta. Vastaanoton kaksi erilaista luentaa jäävät kirjassa kuitenkin etäälle toisistaan. Jos niiden suhteita arvioi määrän tai esitysjärjestyksen perusteella, Thompsonin painotus on vapaudessa.

Vaikka Thompsonin positio on ehkä ylioptimistinen, sen perusajatus on silti ainakin muutamia muita medialoogikoita terveempi. Se ensinnäkin nostaa kommunikaation keskiöön vastaanottajan (eikä esimerkiksi teknistä infrastruktuuria tai vastaanottajasta itsenäisiä sisältöjä). Toiseksi se sallii vastaanottajille mahdollisuuden ankkuroida median tuotokset osaksi omaa elämäänsä. Vaikka

haittuunotto törmäisikin ideologiisiin rajoihin, voitaneen ajatella, että mediasoitumisen aikakaudella haltuunoton käytännöt ovat astetta luovempia kuin läsnäolajulkisuuksien aikana.

Joskus vastaanotto voi olla kvasi-interaktion aikana jopa emansipatorista. Tästä esimerkkinä Thompson pitää esimerkiksi Vietnamin sodanvastaista liikehdintää, kommunismin kaatumista itä-Euroopassa ja Rodney Kingin tapauksen kiihdyttämiä rotulevottomuksia Los Angelesissa. Thompson toteaa, että nämä tilanteet eivät olisi voineet kehittyä mittoihinsa ilman kvasi-interaktiota ja mediasoitumista. Hän olettaa, että interaktion lisääntyessä ja globalisoituessa tällaiset tapaukset yleistyvät. Mediasoituminen ei enteile vain levottomuutta ja epävarmuutta vaan lupaa myös toiminnan demokratisoitumista, Thompson hehkuttaa.

Teknologia vetää, traditio jarruttaa

Thompsonin mediasoitumiseen lataamiin odotuksiin sisältyy kaksi perusvirettä. Yhtäältä hän näyttäisi vihellyneen tekniikan ja vanhojen kommunikaatiomuotojen yhteensovittamattomuudesta niin paljon, että sen hyväksyminen avaisi oven kokonaan uuteen maailmaan. Tämän teknologiadiskurssin rinnalla hän korostaa kuitenkin, että traditiot eivät Giddensin tarkoittamassa mielessä ole katoamassa. Ne vain muuttavat muotoaan, ja media on yksi keskeisimmistä traditio-artikuloijista.

Thompsonin esimerkit traditio-artikuloinneista ovat ensimmäikseen ajalta ennen mediasoitumista. Hän osoittaa esimerkiksi, että Skotlannin Ylämaaperinnettä kiltteineen ja säkkipilleineen ei ollut olemassakaan ennen kuin muutamat perinnejärjestöt alkoivat kirjoittaa Skotlannille omaa kulttuurihistoriaa. Toinen esimerkki viittaa monarkian arvonnousuun Britanniassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen, joka nojasi BBC:n suoriin radiolähetyksiin kuninkaallisia seremonioista.

Tradition säilymisen ja muuttumisen jännitettä olisi ehkä voinut

selventää tekemällä ero median ja journalismin välille. Journalismihan instituutioon yhtäältä artikuloi traditioita ja toisaalta on siitä riippuvainen. Edellisessä mielessä se voi kulkea kvasi-interaktion ja teknologiadiskurssin valipaana etujoukkona ja näin edistää loittonemista traditioista.

Toisaalta uutisjournalismi tuskin voisi täyttää päivittäisiä velvoitteitaan, jos se ei voi turvata mihinkään pysyvään, kuten uutiskriteerien, lähdeorganisaatioiden tai erilaisiin ideologisiin tulkintasuomiin. Nämä apparaatit taas ankkuroidutvat enemmän tai vähemmän perinteisiin – joku sanoisi elinvoimaansa aikalailla menettäneisiin – instituutioihin.

Kuka keksisi uuden julkisuusteorian?

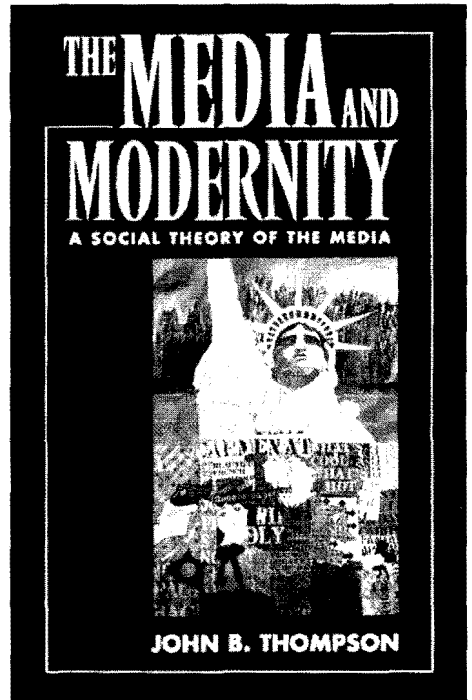
Kirjan lopussa Thompson vaatii julkisuusteorian uudelleen keksimistä. Hänen teesinsä on, että vanhat Antikin poiksesta juontuvat julkisuusteoriat ovat menettäneet merkityksensä, koska ne nojaavat fyysisen läsnäolon ja dialogisuuden vaatimukseen. Thompsonin mielestä on yhtä toivotonta pitää kiinni klassisen julkisuuden ideaaleista kuin yrittää päivittää niitä.

Vanhan kaatumista seuraa vaatimus uuden ei-lokaalisen, ei-dialogisen ja ei-vastavuoroisen hyväksyvän julkisuusteorian puolesta. Se on ajatuksena – jos ei muuta niin ainakin – mielenkiintoinen. Vanhoista ideaaleista irrottautuvan julkisuusteorian pohtiminen voi ehkä auttaa ohittamaan joitakin klassisempien teoriavirtelmien sudenkuoppia, kuten Thompson vakuuttaa. Toisaalta uusi teoria ei ole vielä kovin pitkällä, ei edes kirjan lukemisen jälkeen. Thompson myöntää tämänkin, mutta sanoo, että tähänkin vähään olisi syytä tarttua.

Toinen mahdollisuus olisi tietenkin jatkaa vanhojen teorioiden päivittämisyrityksiä. Niiden muuttamien hahmotusten perusteella, joita Thompson esittelee, tämä tuntuu varmempalta vaihtoehdolta. Thompsonin omat ehdotukset nimittäin vaikuttavat hie- man valjuilta kompromisseilta

niistä ajatuksista, joita hän on aiemmin kritisoinut.

Thompsonin konkreettisista ehdotuksista ensimmäinen koskee julkisuuden instituutioita ja toinen politiikan teoriaa ja etikkaa, jolle niiden tulisi nojata. Instituutioille hän esittää säännellyn pluralismin (regulated pluralism) ideaa, jolla Thompson näyttäisi sijoittuvan lähes millimetrintarkasti julkisen palvelun puolustajien ja deregulaation kannattajien puoliväliin. Demokratian teoriaksi taas hän tarjoaa deliberatiivista de-

mokratiaa (deliberation on mahdollista kääntää vaikkapa vakavaksi ja vastuulliseksi harkinnaksi). Thompson jättää kuitenkin sanomatta, ketkä deliberaatioon osallistuisivat, kuka loisi sille puitteet ja miten.

Deliberaatiosta mediassa on esitetty kiinnostavampia ja pidemmälle meneviä ehdotuksia ainakin public journalismin parissa. Toisaalta public journalism sijoittuu selvästi "vanhan teorian päivittäjiin", sillä se nojaa hyvinkin vahvasti vanhoihin ideaaleihin dialogista, vastavuoroisuudesta ja elävistä paikallisyhteisöistä.

HEIKKI HEIKKILÄ